

Sakrättsskydd vid dubbelöverlåtelse av enkla fordringar — en replik till Stefan Lindskog

1. Stefan Lindskog har i en innehållsrik artikel i SvJT sett ofullkomligheter i samspelet mellan skuldebrevslagens legitimations- och sakrättsbestämmelser för enkla skuldebrev.¹ Lagens bestämmelser bör enligt Lindskog utifrån systemhänsyn i vissa fall tolkas mot sin ordalydelse. Borgenärsskydd och skydd mot senare förvärvare vid dubbelöverlåtelse skall kunna uppkomma tidigare än vad som framgår av lydelsen i 31 § skuldebrevslagen, nämligen redan när gäldenären på annat sätt än genom en formlig denuntiation från överlåtaren eller förvärvaren har kommit i ond tro om att fordringen har överlåtit. För att inte skulderbrevslagen — denna systematikens exercisplats! — skall hamna i vanrykte bör några kommentarer göras till Lindskogs artikel.

Lindskog utgår från en grundsituation som varierar på olika sätt. Borgenären B har överlåtit en enkel fordran till förvärvaren A. Gäldenären G har inte underrättats om överlåtelsen (jfr 31 §), men är i sådan ond tro att han inte kan prestera med befriande verkan till B (jfr 29 §).

Lindskog frågar: Vad bör B:s förlust av passivlegitimation² få för effekt i fråga om A:s skydd mot dubbelöverlåtelse dvs. skydd mot att B överlåter fordringen jämväl till en godtroende C? Och vad bör effekten bli för A:s skydd mot B:s borgenärer i händelse av B:s konkurs? I Lindskogs två första exempel betalar G till förvärvaren A före (avsnitt 2) respektive efter (avsnitt 3) dubbelöverlåtelsen till C respektive B:s konkurs. Därefter behandlar Lindskog det fallet att G betalar till överlåtaren B, dock att G är i ond tro om att överlåtelse skett till A. Betalningen sker därvid före dubbelöverlåtelsen till C eller B:s konkurs (avsnitt 4) respektive efter dubbelöverlåtelsen eller B:s konkurs (avsnitt 5).

2. I de först diskuterade situationerna har G alltså betalat till A före C:s förvärv respektive B:s konkurs, utan att G har särskilt denuntierats om förvärvet av B eller A på det sätt som anges i 31 §. Lindskog menar att det synes som om "man utgått från att 'rätt borgenär' alltid är passivlegitimerad" och därför är passivlegitimerad "i allt fall" fram till C:s förvärv. Lindskogs diskussion är förvirrande och överflödig. Varför? Skuldebrevslagens bestämmelser om passivlegitimation reglerar — enkelt uttryckt — följande problem: Under vilka omständigheter kan en gäldenär med befriande verkan erlagga betalning till *fel borgenär*? För enkla skuldebrev finns bestämmelserna i 29 och 30 §§ skuldebrevslagen. Enligt 29 § är gäldenärens betalning till överlåtaren — fel borgenär — befriande "utan att så är att gäldenären visste att den andre ej längre

¹ Om legitimation och sakrättsligt skydd vid överlåtelse av enkel fordring, SvJT 1994 s. 114–135.

² Lindskog hävdar, s. 115 not 10, att det inte finns "någon mer upplysande praxis om vad som krävs för att B skall betas passivlegitimationen". Från senare tid kan emellertid nämnas NJA 1986 s. 44, NJA 1986 s. 696 och NJA 1989 s. 671. Fallen är behandlade i litteraturen (se t. ex. angående de två förstnämnda Tiberg, SvJT 1987 s. 294 ff.) och lagförarbeten (prop. 1991/92:83 Ny konsumentkreditlag s. 77 f.). Lindskog använder omväxlande termerna "betalningslegitimation" och "passivlegitimation" för samma situation, nämligen den när frågan är till vem gäldenären kan betala befriande. Om termen betalningslegitimation används, är det lämpligast att säga "passiv betalningslegitimation".

ägde uppbära betalning, eller hade skäligen anledning att det misstänka". Betalning i god tro till en förvärvare som "beropar sig å en skriftlig överlåtelse" är enligt 30 § befriande även om det visar sig att överlåtelsen var ogiltig (så länge ogiltigheten inte var grov).

Att G med befriande verkan kan betala till *rätt borgenär* — vilket förvärvaren A är i Lindskogs först behandlade exempel — är självklart. Den situationen regleras inte i skuldebrevslagens bestämmelser om passivlegitimation. När G känner till eller har skäl att förmoda att A förvärvat fordringen, utan att ha formligt denuntierats enligt 31 §, är det bara förvirrande att, som Lindskog, säga att en "underlåten kontroll (från G:s sida) bör inte föranleda att A förlorar sin passivlegitimation, när han nu är rätt borgenär". Något annat vore ju absurt. Varför skulle G kontrollera vad han redan vet? Om han bara misstänker saken, men betalar ändå, tar han en risk. Men betalning kan alltid erläggas befriande till rätt borgenär. Lindskogs diskussion skjuter därför hopplöst över målet. G behöver således i exemplet varken betala till den senare förvärvaren C (som av B blev lurad köpa en fordran som inte fanns!) eller till B:s konkursbo (eftersom det inte förelåg någon fordran vid konkursen).³ När Lindskog kommer fram till att G kan betala befriande till rätt borgenär, dvs. till den materiellt berättigade, med angivande av att det "bör" och "synes" gälla och med hänvisning till passivlegitimationen är det bara förvirrande.

3. Men om G har betalat till A *först efter C:s förvärv* (även här utan att ha särskilt denuntierats av B eller A enligt 31 §)? De lege lata gäller följande: Betalning till rätt borgenär, dvs. till den som är materiellt berättigad, är som sagt befriande, utan tillämpning av skuldebrevslagens legitimationsbestämmelser. Om G erlägger betalning till A i vetskap eller med misstanke om både A:s och C:s förvärv, är betalningen till A ändå befriande. Att C denuntierar sitt förvärv först efter G:s betalning till A spelar ingen roll. A var rätt borgenär när han mottog betalningen, se 31 §. C denuntierar nämligen för sent. Det fanns ingen gäldenär att denuntiera. När G erlagt betalning till rätt borgenär, dvs. till den materiellt berättigade, är saken klar. C kan då inte "vinna" över A genom sin för sent gjorda denuntiation.⁴ Om det inte vore så, skulle de mest bisarra situationer kunna uppkomma. Att, som Lindskog, låta "ond tro" hos G skära av möjligheten för C att göra ett godtrosvärv i det fallet att han i god tro denuntierar G stämmer varken med skuldebrevslagens ordalydelse eller med dess systematik.

³ När det gäller borgenärsskyddet drar Lindskog här in rättsfallet NJA 1958 s. 478. Lindskogs analys av denna fråga lämnar jag med följande kommentarer. Rättsfallet är ett av Lindskog efterlyst fall om vad som krävs för att B skall "betas sin passivlegitimation" (jfr ovan not 2). Fallet handlar *inte* om borgenärsskydd, vilket inte heller NJA 1986 s. 44 och NJA 1989 s. 671 gör. Dessa fall handlar om gränserna för tillämpning av 29 § skuldebrevslagen. Att B i allmänhet är insolvent vid tillämpning av 29 § är självklart. Om B är solvent kommer A att kräva ut den av G erlagda betalningen av B eller kommer G att kräva beloppet åter av B. Någon tvist uppkommer då i allmänhet inte.

⁴ Det bör nämnas, vilket Lindskog inte gör, att G i flera av de angivna situationerna kan nedsätta betalningen hos länsstyrelsen enligt bestämmelserna i lagen (1927:56) om gälds nedsättning av pengar hos myndighet.

4. Vad gäller om G har betalat till B före dubbelöverlåtelsen till C "trots att denne (B) saknar passivlegitimation"? G betalar alltså till B i ond tro (men utan att A eller B denuntierat G enligt 31 §) om att överlåtelse skett till A. *Därefter* sker överlåtelse till C, varom G formligt denuntieras innan han underrättas om A:s förvärv. Här kan det i förstone verka som om lagens bestämmelser inte går ihop. Men vid närmare påseende är faran strax över. Det handlar nämligen nu om två olika problem, nämligen dels frågan om G:s betalning till B är befriande eller inte, dvs. om han är skyldig att betala en gång till, dels frågan om vem som materiellt är rätt borgenär. Dessa frågor bör inte blandas ihop och båda finner sin lösning direkt i lagen.

Lindskog menar nu att A skall vinna över C redan på den grund att G var i ond tro om att A förvärvat fordringen. G:s betalningsskyldighet mot A skall därför stå kvar. Men detta stämmer inte de lege lata. Och något systemskäl för att ha det på annat sätt har inte Lindskog påvisat. Man skulle visserligen av lämplighetsskäl kunna välja en annan lösning.⁵ Walin har när det gäller borgenärsskydd uttalat att det förefaller "som om ett ovillkorligt krav på formell denuntiation skulle skjuta över målet".⁶ Huruvida Walins ifrågasättande har fog för sig kan diskuteras, men Lindskogs linje håller inte. De lege lata vinner alltså C över A om G denuntieras om C:s förvärv tidigare än A:s (och C då är i god tro).

Vad gör Lindskog för fel? Hans argumentering är lite svår att följa, men förmodligen ligger grunden till felet i en missuppfattning av reglerna om passivlegitimation. Lindskog uttrycker ofta att B, när G erlägger betalning i ond tro trots att överlåtelse skett, förlorat sin passivlegitimation "som en följd av A:s skyddsintresse". Skall detta A:s skyddsintresse nu plötsligt få hjälpa C i konkurrensen mot A. Enligt Lindskog skall inte C få "åberopa den B:s bristande passivlegitimation som är en följd av A:s förvärv". Varför inte, frågar man sig.

Reglerna om passivlegitimation har ett skyddssyfte, nämligen att skydda G! Syftet är alltså inte att skydda A. Men A bör naturligtvis beakta bestämmelserna om passivlegitimation genom att försätta G i sådan ond tro att B:s passivlegitimation avskärs. Enligt 29 § kan därför den godtroende gäldenären erlägga betalning med befriande verkan till överlåtare. Befriande i förhållande till vem? Jo i förhållande till rätt borgenär! Härav följer: Om G (dumt nog!) betalar till B trots att han vet om att A förvärvat fordringen eller (dumt även det!) inte drar rätt slutsats av en misstanke att överlåtelse skett, får han vackert betala en gång till. Till vem? Jo, till den som skall ha betalt, nämligen rätt borgenär, som *numera* är C. Den förste förvärvaren A var nämligen (dumt nog!) inte så förtänksam att han omedelbart denuntierade G om sitt förvärv. Lindskogs diskussion verkar i förstone förledande riktig men har alltså inte stöd i skuldebrevslagen. Och det är väl inte särskilt systematiskt att A skulle vinna redan på grund av G:s onda tro. Möjligen skulle man de lege ferenda kunna ha det som Lindskog säger, men det är alltså en annan fråga.

⁵ Man är ibland osäker på om Lindskog diskuterar de lege lata eller de lege ferenda.

⁶ Walin, Lagen om skuldebrev m. m., s. 199.

Vad gäller då om B försätts i konkurs efter det att G i ond tro betalat till honom? G har naturligtvis inte betalat befriande. Till vem skall G betala? Jo, till B:s konkursbo. A har nämligen inte vunnit sakrättsligt skydd eftersom G inte denuntierats om förvärvet. NJA 1958 s. 478 leder inte till annan slutsats. Det fallet handlar, som tidigare sagts, om att G:s betalning till B inte var befriande, eftersom G vid betalningen var i ond tro, se 29 §.⁷

5. Om G betalar till B, men först efter C:s förvärv? Om betalningen sker före G:s misstanke om C:s förvärv, är betalningen ändå inte befriande mot A. Men om C denuntierar i god tro, se 31 §, förlorar A naturligtvis mot C. Det följer direkt av lagtexten¹, och G får därför betala till C. Om G är i ond tro om bådas förvärv, men ingen har denuntierat, och betalning erläggs till B? Ja G:s betalning är naturligtvis inte befriande, se 29 §. G kan här efter betala befriande till A som är rätt borgenär, se 31 §. Men att detta skulle ske utan att A framställer krav på betalning, varmed G med all säkerhet denuntieras, är dålig teori. Varför skulle G utan anmodan betala en gång till? Om i stället C framställer krav, blir G denuntierad om dennes förvärv och då vinner naturligtvis C, om han var i god tro. Även då får G betala igen, eftersom han (dumt nog!) betalade till B i ond tro. Även här leds Lindskog vilse av diskussionen om i vems intresse passivlegitimationen avskärs.

6. Om ingen betalning har erlagts? Det förändrar inget när det gäller den grundläggande frågan om A kan vinna skydd mot B:s borgenärer eller mot konkurrerande förvärv redan vid G:s onda tro.

7. Avslutningsvis. Skuldebrevslagen bestod Lindskogs angrepp väl. Lagen har klarat sig rätt helskinnad sedan tillkomsten år 1936. Den

⁷ G är ju inte automatiskt i ond tro bara för denuntiation skett, vilket Lindskog själv noterar. Studentexemplet — bokstavligen! — är att G får denuntiation sig tillhanda men inte tar del av den därför att G är bortrest en månad (eller vägrar öppna kuvertet av skräck för att det skulle kunna vara ett kravbrev från en elak moster). Att som Lindskog argumentera utifrån under vilken paragraf i lagboken ett rättsfall anmärkts är föga fruktbart.

¹ Håstad uttrycker, Sakrätt i lös egendom, 5 uppl. (1994) s. 66 f., en sympati för Lindskogs resonemang. Eftersom en ny förvärvare (C) inte kan få bättre rätt än den överlåtaren hade enligt 27 § och eftersom G inte skall behöva betala två gånger, måste G vara berättigad att vägra betala till C, även om C i god tro denuntierat G. Och därmed skulle C inte få bättre rätt än A, som alltså inte gör något godtrosvärk när G var i ond tro. Att här föra in bestämmelser om negotiabilitet måste vara ett missförstånd. Och Lindskog förankrar inte sin lösning i 27 §, vilket är det intryck man får av Håstad. Men Håstad berör också frågan om vad som kan krävas i subjektivt hänseende beträffande G och menar att det är systematiskt tilltalande att C inte kan göra ett godtrosvärk när G är i ond tro om A:s förvärv, eftersom det stämmer överens med NJA 1931 s. 74. Fallet rörde godtrosvärk av lösöre. HD uttalade att det vid dubbelöverlåtelse krävdes att även tredje man som var besittare av godset var i god tro. Det bör påpekas att rättsfallet är äldre än skuldebrevslagen. Frågan om G:s goda tro (eller rättsfallet) berörs inte heller i motiven. Det må vara att besittaren måste vara i god tro om C:s förvärv vid godtrosvärk av lösöre som besittes av tredje man (se även NJA II 1986 s. 376). Men något sådant krav ställs inte i 31 § andra stycket skuldebrevslagen, vilket Håstad anser vara inkonsekvent. Håstad rekommenderar därför att skuldebrevslagen i rättstillämpningen skall kompletteras med ett krav på att G efter det att han denuntierats skall vara passiv så länge att C får fog tro att överlåtaren hade rätt att överlåta fordringen. Håstads rekommendation de lege ferenda har inget stöd i skuldebrevslagen och torde dessutom leda till underliga följder. Skulle G:s tystnad kunna vara skadeståndsgrundande? Borgenärsskydd och skydd mot dubbelöverlåtelse vid olika tidpunkter?

kommer nog att klara sig länge än. Skuldebrevslagens vänner kan sova lugnt.

Ingemar Persson

